

Energier under låg

Børn fortæller

Upubl., ca. 1984.

Engang, det er mange år siden nu, engang var min ældste dreng tre-fire år. Han var en stor fortæller på den tid. Hans far fik også lært at fortælle historier ved den lejlighed. Det var ikke samme slags historier, de fortalte. Drengen begav sig ud på fortællingens farvand med alle sejl sat, krydsende for alle vinde, hengav sig til sejladsen, ordenes strøm og fantasiernes kast. Faderen roede efter på mere afstukne ruter, satte påhængsmotor til, når det blev for trægt. Men han kom efter det så småt.

Det hændte tit, at drengen fortalte historier, før han sov. Han kom i en slags roligt strømmende fortælleekstase. Det blev lange, lange rablende historier, en art fortalt drøm i vågen tilstand. Den var lige så meget ude i ordene som inde i hovedet. Fortællingerne handlede om alt muligt: Stumper af dagens oplevelser, det vi lå og snakkede om, det, han lige fik øje på, tegneserier, vi havde læst, alt muligt i en blandet strøm, lange kæder af ord og historier. Uden afgjort begyndelse og ende.

Engang fortalte han om en hest og dens unge. Ungen døde. Hesten græd. Men så kom der en anden lille hest: »*Den døde aldrig mere, for den har været død*«. (»*Nå har den det?*«, indskyder jeg.) »*Ja, men så begravede de den op igen. Det var sgu da underligt. De gravet den op. Så skulle de se, om der var noget dernede. Så gravede de, og gravede. Så lige pludselig så var der en hest dernede, der var begravet. Så tog de den med op: 'Kom så hest'*«.

Sådan fortsætter det med flere mærkværdigheder og hans latter over, hvad han kan få set og sagt i det, han selv finder på. Drengen, som altså er de der tre-fire år, ligger og *forholder sig* undrende og opdagende til den fantasi, han selv spinder og til de ord, han udtrykker sig i. På én gang dybt inde i historien og frit uden for den. Det er mærkeligt ret beset, tværtimod myterne om børns spontanitet og manglende evne til at skelne virkelighed og fantasi. Ikke desto mindre er det almindeligt for børn. De bevæger sig ubesværet på flere bevidsthedsniveauer på én gang, niveauer, som vi holder adskilt. Vi tør ikke andet end at lade dem udelukke hinanden. Børn er ikke bare opslugt af deres lege eller fantasier eller fortællinger. De forholder sig til dem. De er frembringere af dem. Danseren træder dansen, så vel som dansen træder danseren. Fortælleren fortæller så vågent, at han også bliver fortalt. I det arkidemiske punkt – som vel at mærke ikke er et fikspunkt, men er i bevægelsen mellem disse forholdsmåder – sættes han fri og kan forvalte sit udtryk, samtidig med at han hengiver sig til det.

Hans fortællinger er ikke bare tilfældige udgydelser. Ikke bare udladninger af sproglig energi. Ikke bare formløse udslip. De finder en form. Han har et disponibelt lager af former og virkemidler, som kan tages i brug. Det er opøvet i forvejen. Det er hentet fra andre børn, fra voksne og fra bøger og fra det, han selv udvikler

hen ad vejen. Der er tryk på, der er energi i det. Den er hentet fra det daglige drama, som hans liv er. Alt det, der brænder på, kommer ud. Det er direkte og indirekte det, fortællingerne handler om, selvom de kan se noget brogede og fantasifulde ud. Fortællingen er medium for, at det kan strømme ud, blive til, også som den virkelighed, det samvær, fortællingen bringer i stand mellem os.

Det kører med ham. Han kører med det. Og vi kører af sted i det sammen på opdagelsesrejse både i det tilvant hjemlige og i egne, hvor ingen af os har været før. Samværet er nødvendigt. Nogen skal høre det. Det kører på en anden måde end godnatlæsning eller TV-kiggeri. Det er aktivt og spændingsfyldt. Det tager tid. Der skal ro til. De vante krav om sengetid brydes. Man skal have tiden med sig, ikke mod sig som en grænse, for det skal varmes op og strømme.

Munden skal begynde at løbe med det, der kommer i hovedet. Og hovedet skal rende med på det, der falder i munden. Dirch Passer sagde engang, da de ville vide i fjernsynet, hvordan han egentlig bar sig ad med at lave tekster: *»Jeg fylder bare nogen brokker på, indtil min mund bliver glad«*. Derudover havde han en årelang praksis bag sig, der gjorde, at den glade kæft havde former at strømme ud i og en hel række færdigheder i beredskab.

Kroppen og kæften er ikke bare medium, instrument. De deltager, former og producerer. Det samme gælder samværet. Man må give sig tid, være til stede og træde ud af den piskende mekaniske tid, gå med tidens strøm, lade den føre sig med, komme én i møde. Selvom der er tryk på, er det en anden slags tryk. Det er ikke hektisk. Hvis det er noget, man presser frem og vil have overstået, klumper

det, og kæften klapper i. Fortællingen er noget i sig selv. Den er det, vi vil lige nu. Der er tid, vi er her.

Der er ro til pauser, stemmen kan søge, ordene gå på opdagelse, falde over stærke, komiske eller frække formuleringer. Stemmen er virksom, ordene er det. Vi er på rejse sammen. Det er afgørende, at man har tiden med sig. Den skal ligge foran én, som noget man tager i brug som et landskab, man går på opdagelse i. Det er betingelsen, og så at have nogle sproglige redskaber opøvet gennem brug. Det kan kun udvikles ved at gøre det. Forudprogrammerede træningsøvelser på tidskema dur ikke. At fortælle er noget, man gør og bliver bedre til ved at fortælle.

Den intensitet og den udtryksmåde, man møder i sådanne fortællinger hos små børn, finder man også i deres lege, og hvad de ellers giver sig af med. Deres energier strømmer ud i diverse materialer: Sprog, lyd, krop, bevægelser, fantasier og omgivelser. De formes til udtryk, bliver omsat og »virkeliggjort« – og vender tilbage som fornyet energi. Legenes, fortællingernes og sangenes mønstre og udtryksformer er medium for frembringelsen af kultur, dvs. formning af omstændigheder, frembringelse af menneskelig virkelighed.

Opdragelsen af børn handler blandt andet om, hvorledes disse energier tæmmes, opstykket, spærres inde eller vendes mod dem selv, så de kan udbyttes og tjene fremmede herrer. Låget skrues på, og vi kan gå dér i hver sin indre trykkoger.

Legen som fortælling

Legene er et andet medium, hvor disse strømme aktiveres og udformes. I børnehaven var Morten deltager i en slags legeklub med Michael og Kenneth. De

var egentlig i gang med én lang leg alle de år, de var i børnehave. Dvs. al den tid, de kendte hinanden. Man kan også sige det på den måde, at denne løbende leg, der var spundet sammen af så mange forskellige lege og foretagender, var medium for deres samliv. Det var som et langt omvekslende legeforsløb uden begyndelse og ende, eller et felt, et landskab af leg, hvori de færdedes, og som de skabte, uanset afbrydelser, ferier, indgreb og indbyrdes kævlerier. De kobled sig med stor selvfølghed ind på strømmen, når de var sammen. Men ikke altid. Der kunne gå koks i det, skænderi og magtkamp. Nogen idyl var det sjældent. Men mange gange var det deres kørende drama, der fortsatte, hvor vi voksne kun kunne høre konflikt. Det var en særlig stresset sekvens af den fortælling, hvori de fortalte deres samliv frem, de var ved at få i skred.

Kenneth var god til at få det til at glide. Han var i stand til at formidle mellem de to andre. På en eller anden måde var han suveræn i forhold til prestige og magtspil. Det prellede af på ham, også deres kontroverser om ejendomsret, der tit var ved at få samværet til at kollapse.

Men også det blev ofte omsat til en del af historien. For Kenneth var brugsværdien afgørende. Der gik ikke noget af ham ved at bøje af. Selvfølgelig kunne han blive ked af det eller skændes og selv sætte grus i foretagnet. Men som regel var han rolig og uanfægtet.

Morten var opfindsom, hans fantasi kørte, intenst og vedholdende. Jeg tror langt hen, det var ham, der opretholdt det rum, de havde sammen, som de frembragte sammen som en art kollektiv yderliggjort fantasi. Michael var mere med på den med drengeræset, men det gav både dynamik, initiativ og spændinger, hvor de

andre producerede sig mere afslappet og udfoldende. De var i kraft af deres forskellighed et godt hold. De havde rum sammen og hver for sig.

Et rum, som også var virksomt, når de var hjemme og alene.

Når de kunne få sådan en sammenhæng i stand, er baggrunden for det den legekultur, som omgav dem, og som de var vokset ind i, da de kom i børnehave. I den hentede de stof for legene, former og måder at organisere udfoldelserne på. I disse legeforsløb ligger mønstre og former som et netværk, der gør, at de kan få deres eget frem.

Børnelege og børnefolklore i det hele taget omfatter meget mere end det, der punktvis bliver synligt som udskilte produkter i form af en bestemt leg, en remse eller en sang. Det er et netværk, et kulturmønster, som er omfattende. Det kunne trænge til en undersøgelse, for i det ligger en række livsnødvendige betingelser for, at barnelivet kan forløbe aktivt socialt, og dermed for at pædagogik overhovedet kan komme i stand.

De legeforsløb, der havde deres kilde i børnehaven, hvor de var sammen, fortsatte for dem enkeltvis derhjemme. De legede videre, udbyggede det rum, den fortælling, som var i gang, på anden vis. Og inputtet hjemmefra kom med i børnehaven og blev omsat der. Morten levede en stor del af sit liv i de forløb (nu hvor jeg sidder og skriver dette, har han siddet og læst de første sider. Han så sit navn og blev interesseret. Jeg spurgte, om han kunne huske dem, Kenneth og Michael. »Ja, jeg kan huske engang, vi ville have nogle vandpytter til at løbe sammen ude på legepladsen, så pissede vi i dem«.)

Det er hos mindre børn ligeså meget kroppen, der ytrer sig, som hovedet. Mun-

den løber sommetider hørligt, sommetider i fortsættende strømme indeni, og sommetider fortæller kroppen historien. Lege som sådan er udskilte dele af et netværk, både det kulturelle og det ungerne som individer spinder. Man kan også sige det på den måde, at legene er redskaber til at objektivere, socialisere og kultivere de strømme, organisere dem i social aktivitet. Det ydre og det indre står igennem dem i et gensidigt udvekslingsforhold. De frembringer en livssfære – frembringer gennem leg og anden kulturudøvelse en virkelighed, én stor fortælling.

Der er stærke energier involveret i disse udfoldelser. Deres befrielse og omsætning turde være en pædagogisk hovedopgave. Det er børnene selv, man kan tage ved lære af.

De går og praktiserer de muligheder hele tiden.

Afvikling 1

Med alderen sætter der en afstumpningsproces ind. Den slår igennem i skolealderen. Kanalerne tilstoppes. Også i børns egen selvforståelse sker der et skift. Barnejat. Legebørn er ikke »modne« til skolen. De er problematiske. Det bliver et problem for forældre og lærere og for børnene selv at være sådan et barn, der har sin interesse bundet til leg. Det er nok ikke helt »normalt«, hvis de bliver ved med at lege og fantasere for længe. Måske er der noget i vejen. Der er noget illegitimt ved leg, når man kommer op i alderen. Men ikke desto mindre er skolebørn store legere. Der er hos dem også mere modstand mod udrensningen af disse udtryksformer, end man ser og sanser. Det opleves som selvfølgeligheder, der knap ænses som andet end pjatværk, hvis det da ikke bekæmpes, fordi det opleves som trussel.

Hos voksne er det såvidt, at man sjældent opdager det, fordi det ikke ytrer sig »yderligt«. Og hvis det gør, da opleves det som en overskridelse af en grænse. Man skynder sig hurtigt tilbage efter lige at have set sig om og sikret sig, at der ikke var andre, der opdagede det og fik noget på én. Der er så meget, der er forbudt for voksne her i landet. Det er forbud, der kan mærkes, hvis man kommer for skade at synge højt på gaden, står og hopper ved et busstoppested, giver et hyl fra sig, når man cykler gennem en tunnel, eller hvis man af vanvare kommer til at snakke højt med sig selv. Det kan jo ske, når der kører et møde inde i hovedet, hvor man får sagt det, man ikke fik sagt.

Det meste kører indeni og under bevidsthedstærsklen. Kun af og til slår det op i opmærksomhedsfeltet enten som glimt af en film, en strøm der kører i sit eget spor under det andet. For overhovedet at få øje på det, skal man se lidt ved siden af det, som når man ser på en stjerne, hvis det da ikke pludselig slår op ved en svækkelse i en eller anden censur. Så kan det enten strømme op som en stor lykke, eller det forskrækker, ofte blot ved pludseligheden, eller det opleves som dæmonisk, mest fordi man ikke kan formidle det, ikke har redskaber til at stille noget op med det, ytre det. Man tør ikke, har ikke et medium, der kan forvalte en hengivelse i det, så man bliver virksom i forhold til det.

Den måde, man læser på som voksen, kan tjene som eksempel på svækkelsen, et symptom på den. Når jeg læser *Tarzan-bøger* nu, kan jeg bag om alle blokeringerne – hvoraf de professionelle bagtanker i mit tilfælde spiller en rolle – pludselig i udkanten af bevidsthedsfeltet få fat på den flerfarvede film, der kørte den-

gang. Prøver man at se lige på den, glipper den. Dengang læste man aktivt på en anden måde og omsatte historien i egen fantasi og spændinger. Det var ikke bare om at læse hurtigt på spændingen alene, snarere tværtimod. Tit var det om at få det til at vare og fastholde det rum, udforske det ikke blot langs spændingens lineære tidsforløb, men også at læse det frem som et landskab med en selveksistens. Det var afhængigt af ordene, men ikke bundet til dem. Det opstod i sammenløbet mellem bogens forløb og mine egne spændinger. Derudover blev læsestoffet omsat i lege med de andre. Det blev stof for et selvudtryk, og det blev yderliggjort.

Forskellen på børn og voksne er, at disse udfoldelser er spaltet ud, isoleret og gjort til noget indvendigt hos voksne, mens de stadig er tilgængelige og sammenhængende med det øvrige liv selv hos store børn. Der er tryk på lige under overfladen. Det er ikke censureret ud i sin egen lukkede afdeling eller blevet usanseligt i den rendyrkede fantasisfære, som er de funktionsdygtige voksnes.

Også skolebørn leger. Det er ikke mindst det, der giver drivet i sport, fodbold, mærkevareræs, akvariefiskeriet, firmærkesamleri og bytteri. De udbygger store netværk også i den slags aktiviteter. De opbygger det som en særlig sfære. De anskaffer, de undersøger, prøver af og er sammen om det i mere eller mindre ritualiserede former. De opbygger de trip i rum, der ligner legenes. Sommetider kan jeg ikke lade være med at tænke, at det ræs – og det kan være dyrt, og de bliver røv'et på det – at det er deres alibi for at komme afsted med at lege, eftersom legene bliver »forbudte«.

Samtidig er de trip midler til at udforske den videre verden. På jagten efter fri-

mærker eller cykeldele kommer de vidt omkring i byen. De bliver opmærksomme på mange ting, opdager svindel og udbytning, finder ud af måder at omgå det, selvom de alligevel ligger under for de blanke ting. De investerer ikke bare masser af penge, men også masser af energi, og udvikler færdigheder af mange slags og tilegner sig viden. Hvad kunne de ikke få op at stå, hvis de energier havde et reelere rum at være i og ikke blev spist af med konsumvarer. Har de en sammenhæng at være i, er de i stand til at omforme selv konsumkulturens produkter og mediefræs til aktiv kulturudøvelse. Børn og deres legeskultur er mere robust end som så.

Selvom der bag disse udfoldelser er mindelser om legene, er der også sket en radikal ændring fra førskolealderens liv og projekter, en yderligere opsplittning. Børnetraditionernes integrerede udtryksformer er ikke længere primære. De overlejres af de »rigtige« aktiviteter som sport, hvor der sker en sortering af børnene (alder, køn og kunnen), en specialisering af aktiviteten og en funktionalisering og resultatorientering af den. Den type udfoldelser begynder at dominere, men der er et stykke op i skolealderen stadig tryk på. Selv frimærkesamleri udløser stærke lidenskaber, omsætning i fantasi og fysisk udfoldelse og socialt samvær – renden om med kammerater, cykelture efter mærker og så videre. Men det er pilleri i forhold til den fuldt udblæste sociale, kropslige og verbale udfoldelse i legene.

Helt elendig er det ikke. Det kan et andet eksempel vise, samtidig med at det også viser en overgangsfase i afviklingen af »legen«.

Fodbold som fortælling

Morten kom i en lidt senere alder i et fodboldtrip af omfattende dimensioner. Det begyndte på »fælleren«, hvor områdets unger i en skønsom blanding af aldre og køn traf sammen. Fodbold i diverse arter og afarter var kernen i samværet, alskens lege og andre måder at være sammen på var udløbere.

Fodbold blev den næste store fortælling i drengens liv. Han spillede fodbold med den store flok i organiserede kampe, da han var stor nok til, at de gad have ham med. Ellers var det spil med det andet små-ros, to, tre eller fire sammen, til ét mål, pil ud, krøl og en række andre måder (mange af dem formet som leg og ikke som spil, men det er en anden historie). Eller også spillede han alene ude og inde. Han spillede, øvede med bold eller uden bold. Han så fodbold i TV, hørte sport i radio og senere i telefon, slugte sportssider så snart han kunne læse (det var en af grundene til at han skyndte sig at få det lært), han tegnede fodbold. Han og Thomas opfandt perspektivtegning efterhånden for at få det ordentligt (også det er en anden historie, dem er der mange af. Ungernes netværk af kultur og socialt liv er uden ende, og det ene vikler sig ind i det andet, alle bivejene går samtidig, men man må nære sig, holde sig til sagen, hvis der skal være hoved og hale på skriften, og det skal der vel, men den ligner altså ikke. Tilbage til sagen). Han tænkte i fodbold, han gik og snakkede højt med de andre eller uden de andre, med sig selv om fodbold. Han gik og lavede reportager både med bold og uden bold, både når de spillede, og når de ikke spillede.

Som regel lavede de reportage løbende, når de spillede. Kampen blev fortalt med kæften og spillet frem med den, ligesåvel

som med fødder og krop. Nogle gange var de Kevin Keegan og Allan Simonsen (det var dengang, og både Morten og Thomas var ret små i det. Derfor). Reportagen hørte med.

Spillet blev til og mere intenst ved også at blive fortalt (jeg tror egentlig, at de var de helte mere for at have figurer i fortællingen, end fordi de på den psykologiske manér havde brug for identifikationsfigurer. Det er ikke så meget de små drenges frustrationer, der slår ud i det, som det er deres behov for episk gods, men sådan er der så meget).

I disse fodboldtrip og uden bold udøver de på sin vis samme forholdsmåde, metode, som man finder i rollelege. Iscenesættelsen er en del af game'et. De forholder sig til det. De er både inde i det og ude af det. Det er ikke bare om at lave mål, vinde eller krølle en modspiller. Det er også måden, og det er udtrykket for det, det kommer an på. Helheden er en fortælling, der fortælles både verbalt og korporligt og gennem fælles udøvelse. Den frembringes, mens processen pågår. Ingen kan vide på forhånd, hvordan historien bliver undervejs, eller hvordan den ender. Den kan ikke planeres eller kontrolleres, købes eller sælges, men den kan bevirkes.

Rollen som beretter, fortæller, får i nogle tilfælde selvstændig status. Spilletstoltemand er da ikke blot reserve, tværtimod. Der var tendenser til en sådan selvstændiggørelse af fortælleren i spillene på fælleren. Der er altid nogen, der har kæften mere med sig end andre. Nogen opøver netop det som deres færdighed, når det gælder fodbold. Jeg kan huske, at Bimse, der ikke var særlig god til fodbold, udviklede det talent, dér hvor jeg var dreng. Det var ikke blot kompensation, han var nødvendig, spillet blev bedre af det. Sådan er det.

I et fritidshjem i Aarhus, hvor de har et stort kælderrum, der er godt til fodbold, var der en dreng som hverken rigtig gad spille fodbold eller var særlig god til det. Tværtimod gik der tit kludder i det, hvis han var med, fordi han klovne sig ud af det, når han kvajede sig. Det kan få »alvoren« til at sive ud af spillet, og det virker som at punktere bolden.

Ikke desto mindre skulle de altid have ham med i kælderen, for han var en reporter af guds nåde. Han kørte derudad, kommenterede og fabulerede, så de nogle gange gik flade, fordi de kom til at grine, men her blev latteren en del af spillet. Andre gange kørte det op i en ren strømmende ekstase. De kunne ikke undvære ham. Det blev mat uden, intensiteten sivede uden hans, fortællerens, deltagelse. Han vævede nettet hvadenten som farce eller myte.

Morten og hans kompagni nøjedes ikke med at spille. De samlede på fodboldbilleder, de hængte op på vægge, de byttede, de pralede, de spillede om småbilleder. Og de spillede med fodboldspil på værelserne, subbuteo og den slags. Når de lå, sad og spillede turneringer med småspillerne af plastic, var der altid også dér en rasende reportage igang. Det kunne fx være en kamp mellem Liverpool (som Morten var fan af) og Manchester United (som Richard var fan af), eller det kunne være lad os sige Danmark/Rumænien (brandkampen dér. Det her foregår længe før de glade EM- og VM-tider). De kendte alle spillerne og resultaterne af deres holds store kampe årtier tilbage, så de havde et stort forråd at bygge deres reportager og fortællinger af. Der lå omfattende research bag frembringelsen af råstoffet, forskning nærmest. Det er ret fantastisk med den viden, de tilegner sig.

Uden reportage var kampene tamme forestillinger. Så gik der koks i den, gik der også koks i spillet. Reportagen behøvede ikke nødvendigvis være seriøs. Bare der var kul på. Som i alt ordentligt drama fulgte der tit en farce efter herohistorien – det er her de voksne begynder at brokke sig over, at de bare pjatter. Engang befolkede de banen med politikere, Ayatollaen mod Shahan. Glistrup var med, Idi Amin, Sadat, Nixon, Anker Jørgensen og Ritt Bjerregård m.fl. dog ikke Schlüter. Det var før hans tid, og ikke et barn i Danmark havde overhovedet bemærket ham. Der var ellers ingen smålige hensyn. En rablende kamp blev det, ihvertfald en rablende gal historie. Man så dem lyslevende hele flokken en miniature myldrende dernede på det lille grønne stykke stof på gulvet. Glistrup og Idi Amin i en flæsket tackling. Ayatollahen stod på mål med skægget i øjnene. Nixon hev Ritt Bjerregård i hestehalen og fik det røde kort af den lille dommer Anker Jørgensen, mens Sadat røg på røven og skød over mål.

Det er ikke løgn, jeg har noget af det på bånd. Det kan bevises. Jakob sneg sig til at sætte båndoptageren igang. Han var sur over, at de ikke rigtig ville have ham med, fordi han er mindre. Han fik sin hævn, eller hvad det nu var, han var ude efter. Og her er vi muligvis ved den begyndende afstumpnings sted. Den ligger ikke i, at Jakob optog det, tværtimod. Den ligger i det forhold, at de ældre, der kørte spillet, blev sure på ham. De blev flove, de ville slette båndet. Han snød dem og kunne drille dem med det. For de var blevet så gamle, at de var blevet overfølsomme. De følte sig taget af, risikerede at blive til grin, måske? De havde blottet en barnlighed, de officielt helst så sig ude over. Strømmen med kæft, fantasi og udtryk var ikke længere selv-

følgelig, opsplittning og specialisering var ved at sætte sig imellem. Der var censorer, der klappede til. Fodbold skulle placeres i sine »rigtige« båse: Klub og konsum, »rigtig« fodbold eller TV og sportssider. Skæg for sig og snot for sig. Kæften var ved at klappe i, »alvorligheden« ved at sætte ind. Man var for stor til det barnepjat nu. Fortællingen døde ud af fodbolden. Fortællerne blev sat af og tolvte-mændene stod og frøs på sidelinjen.

Afvikling 2

En lignende afvikling skete i en anden af hans boldgader på den tid. Som nævnt spillede han med sig selv, når der ikke var andre. Jeg husker det, som om han altid spillede dengang. Uden bold om så var. Måske virkede det sådan, fordi man også hørte, hvordan spillet gik inde i skallen på ham. Han spillede både ude og inde. Vi fik ham efterhånden over på skumgummibold indendørs. Det gik hårdt nok ud over blomster og vaser og billeder og kopper og glas alligevel. Der er grænser for, hvor sjovt man synes det er at få nye ruder sat i også. Og larmen. Han drøede rundt i huset, hæmningsløst. Op ad vægge henad lofter, op og ned ad trappen. Hele huset blev taget i brug. Man kunne finde sig selv i den hallucination, at tyngdekraften var ophævet, og at han uhindret kunne passere ude og ind gennem ydermure og vægge og tapet. Sådan virkede det egentlig også undertiden, når han ikke rørte sig ud af flækken, men kun spillede inden i hovedet på sig selv, hvor hele verden var hans spillerum, alle de berømteste stadioner og spillere og turneringer, verdensmesterskaber i fortid og nutid og fremtid med ham selv som aktør eller de andre berømteder. Imens stod kæften ikke på ham, hverken når han spillede på den ene

eller den anden måde. Han var både aktør og reporter.

Den måde han oftest brugte, var at spille med skumbolden til et mål mellem et par stoleben. Hans reportage var omskiftelig og blandet godt op med off-stage-bemærkninger, som eder og skælden ud. Det han lavede var en slags repriser af situationer, skud, bevægelser, mål hentet fra TV-kampe eller fra hans egne kampe. Han havde et udtømmeligt lager af den slags ikke mindst fra lørdagens tipskampe, som han altid ser.

Han fortalte selv, at det var den slags han brugte og udøvede, men han fortalte også, at det blev til bestemte begivenheder. Han kunne ikke på forhånd bestemme, hvad for et oprin, det skulle være. En bold kan ikke styres på den måde. Han tog det løbende spil og tilfældet i brug og formede det, dels gennem det forråd, det store arkiv af fodboldsituationer, highlights, han havde liggende i erindringen og kunne aktivere, når det passede. Klart nok at det kikser mange gange. Men ligeså tit gik der strøm i det, og han fandt det punkt, hvor han kunne træde den dans, mens den trådte ham – hvor han kunne fortælle den fortælling og lade sig fortælle af den.

Det er ikke småting, der investeres og frembringes af energi og færdigheder i det bredspekterede netværk af fodboldudøvelser. Det hænger sammen, krop med hoved, egenudfoldelse med fællesskab. En side af det er den læreproces, der er i det. De færdigheder, der opøves på mange planer, uden at det nogensinde er pligttagtig træning eller lektier. Men efterhånden falder også disse udøvelser for specialiseringernes og opsplittningens pres. Han spiller såmænd stadig med skumbolden af og til. Han kan komme frustreret hjem fra gymnasiet, så får den en tur. Men måden

er anderledes. Fortællingen er langt mere smalsporet. Måske er der ikke fortælling i det mere.

På et tidspunkt blev boldspilleriet tavst, ikke lydløst gudbedre det, men ordløst udover et par eder. I en periode gik munden stadigvæk på ham, den var fuld af bevægelse, men lyd var der ikke længere. Når han spiller nu, er også munden klappet i. Hvad der kører i hovedet på ham, skal jeg ikke kunne sige. Der er låg på. Er der nogen fortælling tilbage, er det kun ham selv, der har fornøjelse af den. Den har ingen legitim kanal at ytre sig i. Censuren er sat ind. Obskønt bliver det vel nærmest at lade kæften gå, når det ikke lige er den, der er på programmet. Afvikling og udvikling.

Fortællingen bag programmet Off Record

Den følgende historie kan vise noget om, hvordan det bobler under den overflade, det forordnede program lægger over udtryksenergi og udtryksevner, hvordan de ligefrem bliver usynlige og sætter afmagt, udtryksløshed.

I fjerde klasse havde de en fortælletime efter sommerferien. Det havde de jævnligt, men denne var udvidet. Alle sommerferieoplevelserne stod på programmet. Børnene fortalte løst og fast, alle de pæne historier om, hvad de havde lavet i ferien. De fleste havde været på ferie. Mange fortalte vidt og bredt og levende. Og var det end forudsigeligt og normalt det meste af det, så hørte ungerne efter. Og de var ivrige efter selv at komme til. Men ikke Brian. Han havde ikke oplevet noget. Han havde ikke været på ferie. Nej, han havde ikke lavet noget. Han havde ikke noget at fortælle. Nej.

– Ja, men du må da have lavet noget, siger læreren, der ikke gav sig så let. Og var lydhør og vidste, at det boblede neden under. Men, nej.

– Du har garanteret lavet noget, fortsætter hun.

– Nej, ikke noget, siger Brian.

– Ja, du skal ikke bilde mig ind, at du ikke har lavet nogle narrestreger, siger hun så.

– Hvad, nå, narrestreger. Gælder de med? Ja, så var der...

Fra da af var der ikke flere børn, der fik fortalt noget. Kæften kørte på Brian resten af timen, og den kunne let være fortsat langt ind i den næste. Det kunne den kun gøre, fordi også resten af flokken og læreren med blev opslugt af hans historie.

Han fortalte blandt andet en vild historie om, hvordan han og nogle andre havde sneget sig ind i det store hvide hus nede i Brabrand, hva' er det nu det hedder – kirke. De havde prøvet forskellige ting. Men bare turen, eller rettere beretningen om turen ind i det mærkelige sted dér, og hvad der var i det, blev spændende som en western. Historien kulminerede i, at han var gået op ad den der trappe og op på den af træ, som præsten stod i. Der havde de været oppe alle tre og holdt tale ud over kirken til de andre. Med genlyd. Han gengav ordret, hvad de havde sagt. Det blev ikke ringere af at blive gengivet. Under hele hans fortælling fastholdt han en spænding. Det de gjorde i kirken, bare det at gå derind, var forbudt, de kunne blive opdaget. Det var farligt og frækt hele vejen igennem. Og sådan fortalte han det med udnyttelse af diverse virkemidler, rå og raffinerede mellem hinanden, så virtuost, at de andre sad med åben mund og hang på. »Og hva'så Brian«, »Hva'så«. De åndede lettet op, da han endelig lod dem slippe ud af kirken.

Hans historie var selvfølgelig meget bedre end de andres pæne normale historier. De kørte de almindelige sommerferietravere af. Det de har lært sig hører til en sommerferie. Det almindelige selvfølgelig hverdagsliv og dets drama forsvinder samtidig under synlighedstærsklen. Brians undrende start fremprovokeres af læreren. Det selvfølgelig er blevet uselvfolgeligt i en grad, så det nærmest er censureret væk. Hans historie, fortællingen som sådan, bliver ligefrem en opdagelsesrejse i det dagligdags, i det hverdags, i hverdagsbegivenhedernes mulige dramatik. Sådan kunne det blive for ham, fordi hans liv ikke muliggjorde, at det daglige drama blev syltet ned under programmerede sommerferie-”oplevelser«, og fordi han har et sprog, en kunnen, der kan formidle det. Også det skal han opdage. Det sættes han i stand til gennem lærerens lydhørhed – og de andres.

Brian har kun det ene sprog. De andre har også et andet. Han er en af dem, der ellers ikke kan følge med, han kan ikke koncentrere sig, er nærmest sprogligt retarderet på de præmisser skolen ellers giver. Men problemet er også de andres. For de kan heller ikke få det andet sprog med ind i skolen.

Vi lider alle under den tæmning, som ikke bare er skolens værk. Den har karakter af blokering. Højtudviklede sociale evner og udtryksfærdigheder skives af. Et aktivt kulturforhold, frembringelsen af samvær, af virkelighed, erstattes af kulturkonsum og reproduktion.

En dag vi var på tur hele familien oppe ved vestkysten, ytrede Mortens indre tryk sig. Det slog ud på en underlig tvetydig måde. Det måtte ikke slå ud, og han fik det bekæmpet – sådan da. Sendte det den »voksne« vej indad.

Vi var på tur efter slik, mig og de tre unger. Hjemad fra købmanden i Grønhøj var der modvind og regn. Morten blev sur over et eller andet, vistnok noget med uretfærdig behandling, fordi han skulle bære posen med slik og varer. Han kom til at fryse om fingrene, og de små skulle osse altid slippe. Han bed det i sig efter et par argumenteringer. Det skulle ikke være derfor. Han var heldigvis ikke sur. Nej, nej. Men skide uretfærdigt. Han brokkede sig med den der halvtvrængende, halvtflæbende stemme, de får. Men kun lige lidt. Forresten gik det indeni ham. Kæften gik på ham, men lydløst. Jeg spurgte, hvad der var. Og argumenterede lidt videre og begyndte selv at spille op, man kan jo ikke dy sig, kan ikke have det – de voksnes kroniske konkurrence om hvem der har retten til at være martyr. *»Men hvis det skal være på den måde, så kan jeg også selv tage den pose, og bære den og Tine«*. Men nej, nej, det var overhovedet ikke det.

Vi gik lidt videre, og munden gik også videre på ham, og hans hoved nikkede understregende. Hvis det ikke havde været for posen, havde hans gestikuleren haft italienske dimensioner. Vi gik og så på det og kom til at grine og kommenterede, hvor gal han gik og var. Han tog sig i det, opdagede sig dér og var også ved at komme til at grine. Men vendte så alligevel og sendte dét indad, som var ved at gå udad til os andre. Martyriet fristede nok stærkere end fællesskab.

Vi gik videre, kæften gik igen på ham efter en kort pause. Han tog sig i det, så på os. Vi havde set det, havde lidt for meget lys i øjnene. Han svajede igen, lige et sekund, men nok engang vandt martyriet. Og nu gik han væk fra os ud over stranden (den er bred på de kanter), men ikke så langt væk. Så gik han derude og skumlede

og skulede engang imellem skråt bagud efter os. Ville ikke give sig alligevel. Han gik hurtigere og hurtigere i forvejen, langt forud. Man kunne se på hans ryg, hvordan det indre husmøde kørte videre. Han var hjemme, da vi kom længe efter. Der var der kommet slikbrev fra mormor. Det har ikke noget med den sag her at gøre, men der var på det nærmeste et kilo slik i det. Det kan godt have givet stødet til, at han var forbi sit skumleri. Men han havde nu nok rendt det af sig allerede.

Selvfølgelig er her tale om en banal frustration, der slår sig en skæv – og banal – vej ud, på samme måde som hos voksne (især dog kvinder). Der, hvor han vakler i reaktionen på stranden, er det en voksen metode, han slår sig på. Men alligevel dominerer den facon ikke, så havde det ikke været synligt på den måde. Ydermere presser det sig ud i kropslige reaktioner hos ham. Det er en anden måde. Der er tryk på helt op til overfladen. Han har stadig adgang til begge veje både den op og ud i grin og hundekunster (evt. ved at gøre forurettelsen til et åbent kunststykke), og den ned og ind, hvor forurettelsen bliver utroværdig, hvis man forholder sig til den som kunststykke. Vi har bare at udholde stresset, lade det køre tavst, usynligt, halvt i sin egen mekanik indeni uden at det pirker til musklerne og kommer til ytring. Indtil det eksploderer, måske i en helt anden sammenhæng, hvor man rigtig har ret, for-(u)ret, og rigtig kan give den.

Fortællingen om en ganske almindelig tur i Brugsen en ganske almindelig råkold dag

Hos halvstore børn som Morten på den tid er et stort register af udtryksmåder stadig disponibelt. De måder og energier er virksomme i dem til stadighed og ytrer sig

i alle mulige gøremål. De er så almindelige at de oftest ikke sanses. Børnenes »kultivering« af hverdagene er nærmest usynlig. Man opdager det kun plukvis, når man et øjeblik vågner op og sanser det. Som regel bliver det da blot til en bekræftelse af vante fordomme om børns spontanitet og den slags. Til slut vil jeg fortælle om en ganske almindelig dreng en ganske almindelig råkold dag.

Vi gik ned ad vejen til Brugsen. Morten og jeg. Et stykke på vej kom jeg ud af min indre gus. Han siger noget. Det får mig til at opdage, at han faktisk går og gør i en hel serie af de måder, jeg havde siddet og skrevet om derhjemme. Det var det, jeg gik og havde i hovedet – han gik og gjorde det.

Han hopper og hinker frem mod mig, mens han siger noget. Gadedreng-hop var det, sådan i små størrelser, jeg sjoskede jo i mit tempo og ordentlige gadedreng-hop ville hurtigt bringe ham et par lysår foran mig. De hop kan varieres. Er man sammen med ligesindede kan de blive en kraftfuld fælles udfoldelse, men de kan også indrettes til små markeringer af hop under snak og gang som her. Fanden gå lige ud og sløvt, når man kan få liv i gangen og samgangen.

Lidt efter kommer der lyd på hopperiet; inden man har set sig om, opdager man at lyd og hop kører i en rytme, en slags jazz-trav: Du ba di bu du ba du. Han går, hopper afsted på det. Jeg kommer lidt bagefter. Men nu er jeg vågnet. Finder en lap og får rytme og lydarter noteret, for det passer til det, jeg er ved at skrive om. Godt eksempel. Men det med at gå og iagttage som en anden sommerfuglefanger, tage det i opløbet, det er lidt for dumt, så det bliver ved et par stikord og det der: Duba dibu dubadu. Jeg stopper hurtigt lappen i lommen.

Vi går videre, og nu har jeg i det mindste plukvis fået øjne og ører op for det, han går og gør. Om ikke andet fik min bagtanke gjort mig nærværende. Lad det iøvrigt være et eksempel på, at man ikke skal være alt for bange for at forholde sig på den led til situationerne, eller for den bagtanke at man »profiterer« af dem, eller for at skrive ned, huske dem, bruge dem til noget. Den slags kan være likviderende for samvær og udtryk, når det bliver spionvirksomhed, hvor man lusker sig ind i situationerne. Kører der hele tiden en art filmkamera, kan det være lammende. Indretningen af sådan en konstant filmoptagelse i bagehovedet er én af de måder, vi tæmmes og kontrolleres på. Det er noget i den retning, der sker i opskoling til de voksne måder. Efter at vorherre døde, fik vi filmen til at holde øje med os, det gjorde os til en slags marionetter for os selv. En anden virkning af noteringen af det, der sker, kan være at man i selve øjeblikket gør det til en slags museumsstykke. Når jeg skriver duba dibu dubadu, risikerer jeg at gøre det til en slags mumie, tage livet af det. Men det er ikke nødvendigvis det, der sker. Det afhænger af måden, om man er udenforstående betragter, på besøg hos de vilde, eller man er delagtig. For noteringen kan være en måde at deltage på, den måde, der er muligt for mig. Det er forbudt for mig at hoppe med. Gjorde jeg det alligevel, ville der for alvor gå kuk i det. Morten ville sikkert holde helt op, måske ligefrem holde sig på afstand: Den mand kender jeg ikke. Noteringen kan ligesåvel som her, hvor jeg vågnede, være et redskab til at blive delagtig, gå ind i en socialt skabende proces. Min mulige måde på det. Her blev jeg opmærksom af det, fik sans for det, han gik og gjorde, for ham, og det han gjorde ud af den al-

mindelige tur vi gik – og for hvad jeg ikke selv gjorde, fjern og sløv som jeg var, en robot på vej i Brugsen i et ærinde som blot skulle overstås. Selve det, at jeg kom til at notere, hvor blakket motivet så var, virkede til at jeg fik sans for den. Skriften kan være et middel til at opdage. Den kan fungere som et organ, sansemæssigt, bevidsthedsmæssigt, men også produktiv. I situationen der kunne jeg have lammet den ved at blive udenfor som betragter af et objekt: Ham. Men det gjorde jeg også ved blot at traske døvt afsted. Men lad nu de videnskabsmoraliske overvejelser ligge. Det korte af det lange er, at jeg fik syn for sagen på min egen måde og delvis kom ud af bevidstløsheden. Det hører med. Også det forhold, at vi begge to forblev halvopmærksomme på selve samværet, og det gjorde vi. Vi gik og snakkede og var på vej i et bestemt ærinde. Hans måder fortsat ved siden af som en dimension ekstra i forhold til det ærinde, som vi var ude i og havde det rart med. Vi fik en tur ud af det. Jeg noterede ikke mere, men var med i de ting, han sagde og gjorde. Og er altså ikke bleg for at gøre turen i skrift her bagefter. Det er min måde at kultivere den tur. Og den er lidt forsinket i forhold til hans.

Vi var på vej i Brugsen. Et sted sprang han pludseligt op. Voldsomt i afsættet, som udløst af en fjeder. Men han nåede ikke op. Det var et vejskilt der stod lige dér og bød sig til. Han er en bette fyr i størrelsen. *»Hva, kan du ikke springe op til det skilt«, sagde jeg. »Jo, det plejer jeg da, men jeg har træsko på. De er ikke til at sætte af i.«* *»Vi plejer at kunne ramme dem midt i, mig og Thomas. Lige i nullet«.* (Det var et fartskilt). *»Så det dunderer«.* Man kunne ligefrem mærke på ham, hvor god den lyd var. Og i hans spring var der en præcist timet optakt til den lyd. Slaget ville give

en stærk opfyldelse. Det ville være som i et hurtigt og hårdt kast at ramme det træ, man kaster efter med en snebold, eller det ville være som et torskesmut, der efter det voldsomt roterende op-kast, lige sukker ned i vandet, på den måde torskesmut skal gå i vandet: tsuk! Sådan er der noget at forstå ved vejskilt. Det kalder jeg kultur. Og så et vejskilt.

Vi kunne have gjort noget sammen med det skilt. Prøvet lyden. Selvom jeg også havde træsko på, kunne jeg nok have ramt rigtigt. Men som sagt også det er forbudt for voksne, sådan set. En idiot, der hopper op og dasker til et vejskilt. Jeg havde en klar fornemmelse af, hvad det gik ud på. Kunne mærke i kroppen, hvordan det var at springe og få lyden frem. Men skidt. Det var godt nok at gå. Man skal heller ikke overdrive. Ingen grund til kramper.

Andre gange gik han og fløjtede sådan forsøgsvis. Det var nogle stille pift i en eller anden taktart, der svarede til hans gang, forbi passerende smårytmer.

Nede ved Brugsen tog han en indkøbsvogn og gled stående sidelæns på den ned over parkeringspladsen. Tydeligvis var det noget han var øvet i, sikkert noget de havde fundet ud af, når de kom derned.

Ret beset skete der noget hele tiden. Han gik og var i gang på en måde eller en anden. Hans gang var ikke bare et instrument til at fragte ham til målet. Vejen blev gået. Han havde et arsenal af gangarter i beredskab. Turen skulle ikke bare overstås. Den var noget i sig selv. Den blev kultiveret, frembragt, virkeliggjort.

Hjemad gik det ligesådan i undergrunden – og sommetider i overgrunden. Han fortsatte de måder ind imellem almindelig snak og bæren poser. Engang var det spyt, det drejede sig om. Det kom nok af, at jeg uden at vide det, gik og spyttede af

og til, fordi jeg røg pipe. Han havde et par måder, sørøverspyt for eksempel. For det meste gik han og indøvede et særligt spyt, som havde en teknik, han ikke rigtig beherskede endnu. Han havde ikke fundet det rigtige forhold mellem spyttets placering og tungen, såvidt jeg kunne se. Jeg kommenterede det, viste ham et af min barndoms spyt.

Kort efter begyndte han at gå og svanse og daske med halstørklædet. Det gik over i en særlig slags pump med skindlufferne. Hvem skulle nu vide, at skindluffer kunne give den slags lyde, og at der var noget at forstå ved det? De viser garanteret hinanden den slags, når de har opdaget det. Og sådan fortsatte det med det ene eller det andet.

I hans alder har de stadig et frodigt udbud af måder at aktivere situationerne og kultivere dem og omgivelserne. De bruger dem ikke bare, når de er alene og ikke tror sig iagttaget, eller er sammen med et gammelt uskadeligt drog, som de er trygge ved, selvom han kan more sig med at gå og notere dem. Lad ham dog. Han bliver bedre af det. De gør det også, når de er sammen. Det er legitimt nok endnu i den alder. De var ikke skræmt fra det eller dækkede sig i blaserthed. De bekæmpede ikke impulserne, tværtimod. Men det var skredet trods alt. De gjorde det mest af distraktion, lidt sidelæns, ligesom i udkanten af opmærksomhedsfeltet. Ind imellem slår det op. De opdager, hvad de går og gør.

Får lys i øjnene. Og så gør de det. Kører et eller andet trip sammen, spring efter skilte, særlige hop, pift eller spyt, pump med lufferne. Men det er ikke, som da de var små, hvor det var centrum. Det er der plukvis nu, lidt bagom. Det er heller ikke som de lidt ældre og os andre forbenede,

der må gå og tage os i det. Vi ved knap nok, at vi tager os i det. Er vi lige ved at lade det bryde frem, får vi det skyndsomst af vejen og proppet under masken igen. Der er så meget, der er forbudt for voksne, men vi opdager det sjældent.

I Mortens 12-års-alder var det ved at blive andenrangs-aktivitet, og lidt senere

indtræder censuren. Det overgår til afdelingen for barnepjat. Fortællingerne kan gå i deres mor igen inde i skallen, dér kører fantasipolerne for tom sal eller med højest én ensom tilskuer. En evindeligt kørende fortælling, sjældent hørt, baggrundsstøj?